

**6D011900 - Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығы бойынша
философия докторы (PhD) дәрежесін алуға ұсынылған Китибаева
Альфия Қаныбекқызының «Жоғары сынып оқушыларын тіл мен пәнге
интегративті оқыту нәтижелерін бағалау жүйесі» атты
диссертациясының аннотациясы**

Зерттеудің өзектілігі. Әлемдік дамудың жаһандық трендтері, жаңа технологиялық қалау Қазақстанның білім беру жүйесін жаңа индустрияландыру қажеттілігіне бейімдеу қажеттілігін айқындайды. Білім беру жүйесін жаңғыртудың мақсаты білім берудің жаңа сапасын құру болып табылады. Бұл ретте «білім беру бағдарламаларының басты басымдығы жаңа білімді меңгеруге және өзгерістерге тұрақты бейімделуә тиіс" [1].

Қазақстандық білім берудің барлық жүйесін жаңғыртудың ерекше шарттары, атап айтқанда: үш тілді білім беруді енгізу, орта білім мазмұнын жаңарту, оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесін енгізу мұғалімдерді даярлаудың жаңа тәсілдерін талап етті. Қазақстан Республикасының орта білім беру мазмұнын жаңартудың осы кезеңінде жалпы орта білім берудің жоғары сыныптарында физика, химия, биология және информатика пәндерін ағылшын тілінде оқытуға жаратылыстану-математика циклы мұғалімдерін даярлауға басты назар аударылады. Бұл міндетті шешу 79 қадамды орындауға бағытталған, ол жоғары мектеп пен жоғары оқу орындары білім беру жүйесінде ағылшын тіліне кезең-кезеңмен көшуді көздейді. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың "Ұлт жоспарында - бес институционалдық реформаны жүзеге асыру бойынша 100 нақты қадам" [3].

Қазақстан орта мектептерінде үш тілді білім беру саясатын жүзеге асыру жағдайында ерекше өзектілікке ие болатын пән мен тілді кіріктіріп оқыту әдістемесі (Content and Language Integrated Learning, CLIL) пәнді шет тілінде оқытудың тиімді әдістемелерінің бірі болып табылады.

Шетел ғылымында пән мен тілді кіріктіре оқыту саласында теориялық әзірлемелер бар (CLIL әдістемесі), алайда бұл әзірлемелер осы әдістемені пайдаланудың ғылыми-әдістемелік аспектілерін, оның ішінде CLIL бойынша оқыту нәтижелерін бағалауда толық көлемде ашпайды. Пән мен тілді кіріктіріп оқыту теориялық және тәжірибелік зерттеулердің дамып келе жатқан саласын, ЖОО мен мектептерде оқытуды керектіре оқытудың бірыңғай белгіленген тұжырымдамалары жоқ.

Қазақстандық мектептерде пән мен тілді кіріктіре оқытудың ерекшелігі орта білім мазмұнын жаңарту жағдайында жүзеге асырылады, ол педагогтің бағалау қызметіндегі өзгерістерге, оны пәндер бойынша Типтік оқу бағдарламаларында ұйымдастыруға себепші болды. Орта білім берудің барлық үлгілік оқу бағдарламаларының құрылымына оқыту мақсаттарының жүйесі енгізілген, оның негізінде осы пәнге оқытудың күтілетін нәтижелері айқындалады.

Жоғары мектепте ағылшын тілінде пәнді оқытудың нәтижелілігіне қол жеткізу үшін сабақта оқу үдерісін ерекше ұйымдастыру, оны жоспарлау және мақсатты анықтау тәсілдерін өзгерту, оқыту нәтижелерін бағалау, оқу кезінде

пәннің мазмұнын және тілді меңгеру процесін үйлестіруге мүмкіндік беретін оқу материалын саралау керек.

Жалпы, пән мен тілді кіріктіріп оқыту бойынша жүргізілген зерттеулерге қарамастан, CLIL бойынша бағалау аз зерттелген сұрақ болып табылады. Қазіргі уақытта Қазақстанда әзірленген ағылшын тілін және жаратылыстану-математикалық бағыттағы пәндерді кіріктіріп оқыту бойынша оқу-әдістемелік құралдарда CLIL бойынша бағалаудың жалпы сипаттық ұсыныстары ғана бар [4]. Шетелдік дереккөздерде ғылыми-теориялық және ғылыми-практикалық жұмыстардың авторлары бағалау қажеттілігі мен пәндік нәтижелерді және тілді меңгеру деңгейін бір ауыздан түсінген кезде пән мен тілді кіріктіріп оқыту кезінде бағалауды тәжірибе жүзінде аз зерттелген.

CLIL кезінде оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау мәселелерінің маңыздылығы пәндерді ағылшын тілінде оқыту кезінде оқыту нәтижелерін түсініксіз және әділетсіз бағалау қаупі бар, әсіресе тілдік қиындықтары бар оқушылар жағдайында: оқушы пәндік білімі болуы мүмкін, бірақ өз ойын жеткізе алмайтын немесе өз білімін оқыту тілінде көрсете алмауы ықтимал.

Жалпы алғанда, осы мәселе төңірегінде ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау әдістемелік ғылымда пән мен тілді кіріктіріп оқыту кезінде оқыту нәтижелерін бағалау мәселесі бойынша әлі арнайы зерттеу жүргізілмегенін анықталды [5-14]. Сонымен қатар, ағымдағы жағдайды талдау және жалпы білім беретін мектеп мұғалімдеріне сауалнама жүргізу нәтижелері пән мұғалімдерінің бағалау критерийлерін анықтауда қиындық туғызатынын көрсетті, себебі оқыту мақсатын таңдауда мәселе туындайды. Педагогтер ұсынатын тілдік дағдыларды бағалау критерийлері көңілге қонымды, құпия емес, бұл формативті бағалау міндеттерін толық көлемде іске асыруға ықпал етпейді. Мұғалімдер ұсынатын критерийлердің сипаты, бірінші кезекте, пәнді ағылшын тілінде оқытудағы күтілетін нәтиже тілді оқыту мақсатты жүйесінің болмауымен байланысты. Демек, тілдік дағдыларды дамыту мен оларды бағалау үшін бірінші кезектегі міндет CLIL кезінде тілді оқыту мақсаттарының жүйесін әзірлеу болып табылады.

Тиісті ғылыми әдебиеттерді, білім беру саласындағы нормативтік құжаттарды жүйелі талдау, мектептердің оқу құжаттарын зерделеу келесі қереғарлықты туғызды:

- ағылшын тілін және жаратылыстану-математикалық цикл пәндері бойынша кіріктірілген оқыту әдістемесін енгізу қажеттілігін түсіну және осындай оқыту нәтижелерін бағалауға бірыңғай талаптардың болмауы;

- ағылшын тілінде жаратылыстану-математикалық цикл пәндерін оқыту кезінде тілдік құзыреттілікті бағалау тетіктері мен құралдарының болмауымен, тілді және пәнді кіріктіріп оқыту нәтижелерін бағалау мәселелері бойынша әдістемелік ресурстарды әзірлеу қажеттілігі.

Осы қайшылықтарды шешу тілдік емес пәндер сабақтарында CLIL бойынша бағалаудың басым нысаны ретінде тілдік құзыреттілікті айқындаудан тұратын зерттеудің негізгі проблемасын құрады және "жоғары сынып оқушыларының тілін және пәнін біріктіре оқытудың нәтижелерін

бағалау жүйесі" деген диссертациялық зерттеу тақырыбын таңдауға негіз болды.

Мақсаты: тілдік мақсаттарды тіл мен пәнге кіріктірілген оқыту нәтижелерін бағалау жүйесінің негізгі компоненті ретінде әзірлеу және негіздеу.

Зерттеу нысаны: жоғары сынып оқушыларын тіл мен пәнді кіріктіре оқыту.

Зерттеу пәні: тіл мен пәнді кіріктіре оқытуда тілдік құзыреттілікті бағалау механизмі.

Зерттеу гипотезасы: егер CLIL (тілдік мақсаттар) оқыту нәтижелері ретінде ағылшын тілін оқыту мақсаттарының жүйесін әзірлейтін болса, онда оқушылардың тілдік құзыреттілігін арттыру және пәндік құзыреттілігін сақтау үшін жағдай жасалатын болады, себебі бұл тілдік мақсаттардың жүйесі тіл мен пәнге кіріктірілген оқыту нәтижелерін тиімді жоспарлауға және әділ бағалауға мүмкіндік береді.

Зерттеу мақсаты мен ұсынылған гипотезаға сәйкес келесі міндеттер анықталды:

1) оқыту нәтижелерін бағалаумен байланысты негізгі ұғымдарға теориялық және ретроспективті талдау жүргізу;

2) пән және тілді кіріктіріп оқыту кезінде оқушылардың тілдік және пәндік құзыреттіліктерін бағалау ерекшеліктерін зерделеу;

3) CLIL күтілетін оқыту нәтижелерін жоспарлау және бағалау жүйесі ретінде ағылшын тілін оқыту мақсаттарының жүйесін әзірлеу;

4) бағалауға жататын CLIL кезінде Оқыту нәтижелері ретінде ағылшын тілін оқыту мақсаттарының ұсынылған жүйесінің тиімді тәжірибелі жолмен зерделеу.

Қойылған міндеттерді шешу және гипотезаны тексеру үшін келесі ғылыми зерттеу әдістері қолданылды:

– теориялық: ғылыми әдебиеттерді теориялық және ретроспективті талдау, сондай-ақ зерттеу мәселесі бойынша нормативтік құжаттарды (Жалпы орта білім берудің мемлекеттік білім беру стандарттарын, типтік оқу бағдарламаларын және т. б.) және әдістемелік кешенді талдау, әдістемелік тәсілдер мен технологияларды салыстырмалы талдау;

– эмпирикалық: педагогикалық бақылау; мұғалімдер мен оқушыларға сауалнама жүргізу; әңгімелесу; сараптамалық бағалау әдісі; Тәжірибелік оқыту барысында алынған мәліметтерді әдістемелік интерпретациялау; зерттеу материалдарының (схемалар, кестелер, диаграммалар) белгілік-символдық сипаттамасы; Тәжірибелік оқыту, статистикалық деректерді математикалық өңдеу әдістері.

Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізін отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде әзірленген ережелер құрады:

– жеке тұлғаның, қызметтің, қарым-қатынастың теориясы (Г.М. Андреева, А.Г. Асмолов, Л.С. Выготский, М.С. Каган, А.А. Леонтьев, А.Н. Леонтьев, Н.Н. Нечаев, С.Л. Рубинштейн, Д.И. Фельдштейн);

– шет тілді білім беру теориясы (Е.И.Пассов, С.С. Кунанбаева);

- көптілді білім берудің теориясы мен әдіснамасы (Б. А. Жетпісбаева);
- тәрбие теориясы (Е.В. Бондаревская, А. Дистервег, А.Н. Джуринский, Н.П. Шитякова);
- оқыту теориясы (В. И. Загвязинский) және контекстік оқыту теориясы (А. А. Вербицкий);
- білім беру мазмұнының теориясы (В. В. Краевский, И. Я. Лернер) және білім беру сапасының теориясы (А. Г. Асмолов, С. Е. Шишов);
- оқытудың бағалау жағының психологиялық-дидактикалық, тәрбиелік және педагогикалық аспектілері (П.И. Пидкасистый, Б.Г. Ананьев, И.П. Подласый, В.П. Беспалько, Ш.А. Амонашвили, А.В. Хуторской, А.П. Тряпицына, Л.И. Божович, В.В. В.В. Сериков, М.Ж. Жадрин);
- сөйлеу әрекетінің теориясы (А. А. Леонтьев, И. А. Зимняя, И. М. Румянцева);
- теориясы, оқу қызметінің (Н.И. Алмазова, В.В. Давыдов, А.Б. Воронцов, Л.С. Выготский, П.Я. Гальперин, И.А. Зимняя, Н.Ф. Коряковцева, В.И. Слободчиков, Е.Г. Тарева, Д.Б. Эльконин) мен деңгейлік қалыптастыру ақыл-ой іс-әрекеттер теориясы (П. Я. Гальперин);
- ана тілінде оқу мен жазуды оқытудың теориясы мен әдістемесі (Р.Н. Бунеев, П.С. Жедек, Д.Б. Эльконин)
- шетел тілі ерекшелік теориясы (И.А. Зимняя, М.Г. Каспарова, А.А. Леонтьев).

Зерттеу базасы: Қарағанды қаласының орта білім беру ұйымдары (№93 гимназия, Н.Нұрмақов атындағы мамандандырылған мектеп) Жаратылыстану-математикалық цикл пәндерін ағылшын тілінде оқыту бойынша ҚР БҒМ пилоттық мектептері болып табылады.

Зерттеудің ұйымдастырылуы және кезеңдері. Зерттеу 2016-2018 жылдары жүргізілді және төрт кезеңді қамтыды.

Бірінші кезең (2016 жылғы қыркүйек - 2017 жылғы ақпан). Мәселенің жағдайы зерттелді, жұмыс гипотезасы мен зерттеудің мақсаты ұсынылды, зерттеудің ғылыми аппараты әзірленді, пән мен тілді кіріктіріп оқыту кезінде бағалау тәжірибесін зерттеу үшін мұғалімдерге сауалнама жүргізілді.

Екінші кезең (2017 жылғы наурыз - 2018 жылғы наурыз). Зерттеудің ғылыми аппараты нақтыланды, тіл мен пәнге кіріктірілген оқыту нәтижелерін бағалау жүйесін әзірлеу жүзеге асырылды.

Үшінші кезең (сәуір – желтоқсан 2018 жыл). Жоғары сынып оқушыларының тілін және пәнін кіріктіріп оқыту нәтижелерін бағалау жүйесін апробациялау жүзеге асырылды. Қарағанды қаласының екі жалпы білім беретін мектебінің оқу үрдісіне енгізілді: КММ №93 гимназия, Н.Нұрмақов атындағы мамандандырылған мектеп.

Төртінші кезең (2019 жылғы қаңтар – сәуір). Зерттеу нәтижелерін жинақтау жүргізілді, диссертацияның қолжазбасын редакциялық ресімдеу жүзеге асырылды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

- «бағалау» түсінігі алғаш рет Қазақстанның білім беру жүйесін дамытудың заманауи үрдістері контекстінде нақтыланды;
- Қазақстан Орта білім мазмұнын жаңарту контекстінде алғаш рет бағалау функциялары зерттелді;
- CLIL кезінде оқытудың нәтижесі ретінде тілдік мақсаттар жүйесі алғаш рет әзірленді.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы тіл мен пәнді кіріктіре оқыту кезінде оқыту нәтижелерін бағалаудың теориялық негіздері ашылды, бұл тілдік білімнің терминологиялық қорына «CLIL кезіндегі тілдік мақсаттар жүйесі» ұғымын енгізуге мүмкіндік берді, «бағалау» ұғымы нақтыланды.

Зерттеудің тәжірибелік маңыздылығы мектеп мұғалімдері үшін тіл мен пәнді кіріктіріп оқыту кезінде оқыту нәтижелерін бағалау бойынша әдістемелік ұсыныстар жасалды.

Қорғауға келесілер шығарлады:

1) «бағалау» ұғымының мәні мұғалім мен білім беру ұйымының әкімшілігін бақылаудың әртүрлі нысандары арқылы оқушылардың білімі мен біліктерінің бағдарламалық талаптарға сәйкестігін анықтау, оқушылардың өзін - өзі және өзара бағалауы және алынған нәтижелерді басқа элементтермен – білім беру мақсаттарымен, оларға қол жеткізу әдістерімен, одан әрі оқытуды жобалау үшін оқыту нәтижелерін қалыптастыру динамикасымен өзара байланыста пайдалану бойынша мұғалімнің оқушымен өзара іс-қимыл процесі ретінде түсіндіріледі;

2) пән мен тілді кіріктіре оқытудың күтілетін нәтижелерінің жүйесі ретінде тілдік мақсаттар жүйесін әзірлеудің эмпирикалық алғышарттарының жиынтығы;

3) Тіл қызметінің әрбір түрін бағалау критерийлерін әзірлеу үшін негіз болатын тіл мен пәнге кіріктірілген оқытудың нәтижелері ретінде тілдік мақсаттар жүйесі:

- оқушылардың оқу жетістіктерін объективті және сенімді бағалауға қол жеткізу;

- оқытудың жеке траекториясын қадағалау арқылы оқушылардың жеке дамуына оң әсер ету (оқуға деген уәждемені арттыру, өзін-өзі реттеу, жауапкершілік, тарту);

- тиімді басқару шешімдерін қабылдау үшін ақпараттық негізді ұсыну (саясаттың тиімділігі, білім беретін оқу бағдарламаларын жетілдіру, мұғалімдердің біліктілігін арттыру және т. б.);

4) тіл мен пәнге кіріктірілген оқыту кезінде әзірленген тілдік мақсаттар жүйесінің тиімділігін растайтын тәжірибелік-педагогикалық жұмыс нәтижелері.

Зерттеу нәтижелерін **апробациялау және еңгізу**. Диссертациялық жұмыстың мазмұны автордың 12 басылымында, оның ішінде Scopus – 1 базасына кіретін ғылыми басылымдарда, БҒСБК ұсынған басылымдарда – 4, халықаралық ғылыми конференция материалдарында – 3, басқа басылымдарда – 2 жарияланды. Сонымен қатар, жоғары сынып оқушылары

үшін биология бойынша формативті бағалау тапсырмаларының жинағы ағылшын тілінде баспа және электронды форматтарда әзірленді және шығарылды.

Тілді және пәнде кіріктіріп оқытудың тілдік мақсаттың әзірленген жүйесі КММ №93 гимназия және Қарағанды қаласы Н.Нұрмақов атындағы мамандандырылған мектеп базасында тәжірибелік-педагогикалық жұмыс режимінде сынақтан өткізілді.